

رولێ ژنا کورد ل ئیژیگی به‌غدا 1939-1989

نیژیار نعمان نعمان و هلبین محمد امین

پشکا میژوو، فاکولتیا زانستین مروڤایهتی، زانکویا زاخو، هەرێما کوردستانی-عیراق

((میژوو ویا وه‌گرتننا فه‌کولینی: 15 تیرمه، 2024، میژوو ویا ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرینی: 31 تیرمه، 2024))

کورتی

هەر ژ که‌فندا ژنا کورد ئیک ژ ستینین سه‌ره‌کیی چاکای کوردی بوو، ب چه‌ندین شیوا به‌شداری د ئافاکرنا چاکای کره‌ی چ وه‌ کابانی چ کارێ ئاقاری و چاندنی مل بملی زه‌لامی فه‌ وخودان کرنا ته‌رش ه ته‌والی... هتد ژ کارپن مالی سه‌ره‌رای به‌شداری کرنا وی دشوره‌ش و سه‌ره‌لدانا یان وه‌ک شاه‌ ژن و به‌زاران نمونین ژین کورد د په‌ره‌رین میژوو بی هاتینه باس کرن، به‌لی یا ژ هه‌می کار و ئه‌رکین به‌رجافتر ئه‌وه‌ کارێ وی ژ ده‌رفه‌ی ئه‌رکی مال وه‌ک کابانی، وژبه‌ر کارپن وی یین پیروز و ئه‌رکی وی یی سه‌خت ئه‌ف فه‌کولینه روناهی به‌ردایه‌ بتنی لسه‌ر کاره‌کی ژنا کورد وه‌ک بیژه‌رو یان فه‌رمانبه‌رین چالاک لئا ئیک ژ گرنکترین داموده‌زگه‌هین میری ل حکومه‌تا ئیراقی ئه‌وژی ئیژیگی به‌غدا (ا‌ذاعه‌ بغداد).

ئه‌ف فه‌کولینه بسی ته‌ورا هاتیه به‌ره‌ف کرن، ته‌وه‌ری ئیکی باس ل دامه‌زراندنا ئیژیگی به‌غدا هاتیه کرن بشیوه‌کی کورت، و ته‌وه‌ری دووی هاتیه به‌ره‌فکرن ژبو دیار کرنا رولێ ئه‌وان بیژه‌رن کورد ئه‌وین کار کرینه دئا ئیژیگی به‌غدا، و ته‌وه‌ری سیی و دوماهی باس ل ئه‌وا که‌سانین ناقدار ئه‌وین وه‌ک به‌ره‌فکه‌ر یان فه‌رمانبه‌ر کار کرینه دئا ئیژیگی به‌غدا. بو ئاماده کرنا ئه‌فی فه‌کولینی پشت به‌ستن بچه‌ندین په‌رتووک و گوڤارو جاڤ پیکه‌فتنا هاتیه کرن کو د لیستا ژیده‌ران هاتینه دیارکرن.

په‌یچین ئاماره: ئیژیگی کوردی، به‌غدا، هونه‌رمه‌ند و هونه‌ر، بیژه‌ر، ئافه‌رتا کورد، چاکای کوردی

ته‌وه‌ری ئیکی: رولێ ئیژیگی کوردی ل باژیری

به‌غدا ل سه‌ر ده‌فه‌رین کوردی

1- دامه‌زراندنا ئیژیگی

باس کرن ل دامه‌زراندن و به‌خشکرنا ئیژیگی کوردی ل به‌غدا ئیکه ژ بابه‌تین هه‌ره‌گرنگ دمیژوو یا کوردیدا ژبه‌ر رولێ زوری گرنگ یی ئه‌فی ئامیری ل وی سه‌رده‌می دگی‌راند نه‌خاسمه‌ ل دوماهییا سالیه‌ سیها کو ده‌اته هژمارتن تشته‌کی نوی و سه‌یر به‌لی به‌ری ئامیری رادیو و ده‌نگی ئیژیگی بگه‌هیته ده‌فه‌رین کوردستانی ل سالا 1926 چینه‌کا خه‌لکی کوردستانی ئامیری (کرامفون-صندوق مشغل الاسکوانات) دیتبوون و بکار ئینانبوون ئه‌و ژ

ده‌اته هژمارتن وه‌ک ئامیری تومارکرنی وه‌ک سندوقه‌کی بوو و سینیکه‌ک لسه‌ر بو ده‌اته بکار ئینان بو گوهدانا سترانا ه ل چه‌ندین مال و چاپخانه‌ ئه‌ف ئامیره ده‌اته بکار ئینان، به‌لی باراپتر ژ خه‌لکی کوردستانی ئه‌ف ئامیره نه‌دیتبوو بتنی چه‌ند مال و چینکا زه‌نگین و ده‌وله‌مه‌ندا (برواری، 2013، ص3)، هه‌ژی گوتنی یه‌ گه‌له‌ک رینما هاتبوونه دانان ژبو بکار ئینانا ئامیره‌ی کرامفون ژلایی باژیرقانیا پارێزگه‌هین ده‌فه‌رین کوردی کو ده‌اته هژمارتن کاره‌کی سه‌یرو جیاواز بو نمونه ل سالا 1929 ئیک ژ ئه‌قان یاسایا ئه‌و بو ئامیری کرامفون ل جه‌ین گشتی ژ ده‌مژمیر ئیکی پشتی نیفرۆ تا ده‌مژمیر چاری ئیشاری به‌یته

بو ئیکەم جار هیلا تلفونی دبه‌نامادا هاته ئاماده‌کرن (البرق و الهاتف) و ژبو بدوماهیک ئینانا به‌لافکرنا به‌خشی ئیزگی به‌خشینه‌رهک (المرسال) ژ وهلاتی به‌ریتانیا هاته دابینکرن و ده‌ست بکاری به‌خشی راهینه‌ری یان کو تیست (البب التجریبی) بنامیری به‌خشینه‌ری هاته به‌لافکرنا (محەمەد، 2014، ب2، ج2، ل93).

بئەفی ئاوه‌ی ئافاهی ئیزگی بدوماهیک هات کو پیک دهات ژ باغجه‌کی مه‌زن و هوله‌کا مه‌زن و ده‌رجک دکه‌ته به‌رسنگی وی هولی و ئیکەم ژورور ل ده‌ستی راستی ژورورا ریقه‌به‌ری بوو و ستودیویا ژماره‌(1) ل به‌رسنگی وی ژورورا چاقدیری و پاشی ستودیویا ژماره‌(2) و ژماره‌(3) بریز بوون کو دهاتنه بکار ئینان وهک ئیزگی کوردی (خالد، 2012، ص2).

3- کارتیکرن و رولی ئیزگی کوردی د چاکی کوردیدا

رادویا کوردی ل 29 کانینا دووی بو ئیکەم جار ل به‌غدا ده‌ست بکارکر و ده‌یته هژمارتن که‌فنترن به‌خشی کوردی و گه‌هاندنا زمانی کوردی بو هه‌می پارچین ئیراقی ل ده‌ستپیکا ئەفی به‌خشی ماوی وی زور یی کورت بوو بتنی بو ماوی (15)خوله‌کا د فه‌کیشا، ژبه‌رکو به‌شه‌کی بجووێک بوو ژ ئیزگی به‌غدا و بنگه‌هه‌کی سه‌ربه‌خوو نه‌بوویه سه‌ره‌رای هندی دهاتنه هژمارتن وهک سییه‌مین ئیزگی ده‌یته دامه‌زراندن ل وهلاتی ئیراقی پشتی ئیزگی به‌غدا و ئیزگی قه‌سرا زه‌هرا پاشانه (قصر الزهراء الملکی) ئەوی هاتبوو راگه‌هاندن ل ئیکتی‌تیرمه‌ها سالا 1936 کو ژلایی مه‌لک فه‌یسیلی د قه‌سراوی بخو و لبن چاقدیری وی هاتبوو فه‌کرن (برواری، 2015، ص2).

بو ئیکەم جار ده‌نگی کوردی گه‌هشتیه گوه‌دارا ل باژیری کوردستانی ل سه‌ر ده‌می مه‌لک غازی کو وهک ده‌رفه‌تک بوو ژبو دانه‌نیاسینا کوردا بو ملله‌تی ئیراقی گه‌له‌ک خه‌لک مه‌نده‌هوش دبوون ده‌می گول په‌یفین

بکارئینان وه‌ر وه‌سا قه‌ده‌غه‌کرن هه‌لکرن وی لجه‌ین پیروز و نیژیکی مزگه‌فتا یان قوتابخانا و لده‌مین بانکا به‌یته فه‌کوژاندن (راچی، 2011، ص5)، وه‌ه‌رکه‌سه‌کی زنده‌گافی ل ئەفان رینما و یاسایا کرنا دهاتنه سزادان لدویف یاسا هژمار(129) ژ یاسایین تاوانیا ئەف چه‌نده یابه‌رده‌وام بوو تاکو ئامیری رادیوی بو ده‌فه‌رین کوردستانی کو بو ئیکەم جار فه‌دگه‌رته سالا 1932 ل باژیری سلیمانیی ل چایخانا حمه‌ره‌ق کو روژنانا ژیان (الحیاه) یا کوردی ده‌نگ و باسیک به‌لافکر کو ئامیری رادیوی دی هه‌یته دانان ل چایخانا حمه‌ره‌ق ل باژیری سلیمانیی و باژیرفانیا باژری سلیمانیی ئەف کاره‌ب ئەرکی خو زانیه ژبو گوه‌دانا گوتارا پاشا فه‌یسه‌لی ژبو فی چه‌ندی چایخانه هاتبوو خه‌ملاندن ژبو ئەفی هه‌لکه‌فتی (بابان، 2003، ص2).

2- ده‌ست نیشانکرن ئافاهی ئیزگی کوردی

هه‌ر ژ ده‌ستپیکا بجه ئینانا پروژی دامه‌زراندنا ئیزگی کوردی حکومه‌تا ئیراقی ئافاهییه‌ک هه‌لبژات کو دکه‌ته نیژیکی که‌رخ ل سه‌ر ریکا سالحیه بو ماوه‌کی ده‌ست نیشانکری تا ئافاهییه‌ک به‌یته ئافاکرن ژبو ئیزگی کوردی و ئەف چه‌نده دا پال کومپانیه‌کا ئافاکرنی و گریبه‌سته‌ک دگه‌ل گریدا کو دماوی کورت ئەف ئافاهییه به‌یته دروستکرن (محەمەد، 2014، ب1، ج2، ل110).

ده‌هه‌مان ده‌مدا ده‌ست بدامه‌زراندنا ئیزگی مه‌زن هاته کرن د ماهی(45)روژا ل ژیر چاقدیری و سه‌ربه‌رشتیا ئەندازیاری به‌ریتانی (مستر بیللی) یی شاره‌زا د بواری (البرق و البرید) ژبو دامه‌زراندنا ب ستودیوه‌یه‌کا مه‌زن و سه‌رده‌مانه و وهک ئامیرین فه‌گه‌هاستنا ده‌ره‌کی (النقل و الخارجی) هه‌روه‌سا مابکروفه‌نین گه‌روک و ئامیرین تومارکرن ده‌نگی ژبو ده‌رفه و نافخو هه‌روه‌سا هوله‌ما مه‌زن هاته ئافاکرن بنویترین ئامیرین پیشکه‌فتی و سه‌رده‌مانه و

ژ هەمی ئەگەری، دی بەهێز تر بیت ژبەرکو دەمی ئێزگی کوردی هاتیە راگەهاندن بو ئیکەم جار ئەف چەندن ب نامادەبوونا مەلک غازی بوو و ج ناستەنگ و ریکری نەهاتیە کرن ژبو بەلافکرنا ئەفی بەخشی کوردی (کویبی، 2021، ل68).

ئێزگی کوردی دەمان ئافاهیی هاتە فەکرن و لسهەر هیلا کورت 48، 90 ل روژا 29 کانیننا دووی و ل دەمژمیر 8:15 خولەک سپیدی هاتە راگەهاندن و بەری بدوماهیە هاتنا کورتیا دەنگ و باسین بزمانی عەرەبی بیزەری گوت: "نوکه دی گوهداریا دەنگ و باسین بزمانی کوردی کەن" و ئیکەم دەنگی کوردی یی رۆن و بیەیفین رەسەن و خودان شیان ژلایی ریفەبەری بەخشی کوردی ماموستا کامل کاکە ئەمین عەبدولکەریم بوو، کو دوو ئەرک ل سەر مللین ماموستا کاملی بوون یی ئیککی وەک ریفەبەر بو بەشی زمانی کوردی ل ئیزگی دگەل هاریکاریا دوو فەرمانبەران، هەرەسا بکاری بیزەری رادبوو بو فەگواستنا دەنگ و باسین نافخویی و دەرەکی دەمان ئیزگیەدا (برواری، 2016، ص4).

سەبارەت پروگرام و بەرنامین بەخشی کوردی هەر بە شک بوو ژ پروگرام و بەرنامین بە شی عەرەبی بو ماوی سپیدەهیان و پشتی ئیقاری و بەخشی کوردی ل دەمژمیر هەشتی شەف بیەیفین "ئیرە بەغدا یە ئیزگی دەنگی کوردی—هنا بغداد الاژاعه الكوردیه" دەتە راگەهاندن (با بان، 2020، ص2)، ل دەستپیکا بەخشی بتنی فەگواستنا دەنگ و باسان بوو ژزمانی عەرەبی بوو زمانی کوردی و گوهدانا چەندین سترانییت کوردی بوون بدەنگی سترانییزی ناقدار عەلی مەردان (1904-1981) کو دەتە هژمارتن کەفنترین سترانییز ل سالا 1939 ستران کوتینە ل ئیزگی بەغدا هەتینە گوهدار کرن ل هەمی پارچین

کوردی دبوون ژ ئامیرەکی سەیر دەردکەفیت و بو ئیکەم جار خرّفەبوونەکا مەزن جیبوو ژبو گوهدانا بەخشی کوردی ژبەرکو بو ئیکەم جار هاتبوو بەلافکرن کو دی بەخشی کوردی هیتە پیشکیشکرن ل چایخانا حەمەرەق ژبو گوهداریا لیدوانەکا مەلک غازی (بابان، 2021، ص2)

ئەگەری بەلافکرنا بەخشی کوردی فەدگەریت بو دوو ئەگەرا وەکی هاتینە دیار کرن ئیک ژ ئەوان ئەگەرا فەدگەریت بو ئەوی ئاخفتنا ئیک ژ دانەمرا ئەوین خر فەدبووین روژانە ل چایخانا حەمەرەقی ل باژیری سلیمانویی کو هاتیە فەگەهاستن: "روژەکی ئیک ژ دانەمرا دەمی گوخی خو دایە دەنگو باسین بزمانی عەرەبی کوتبوو بووچی بزمانی کوردی نا ئاخفن او چ تشتەکی تی ناگەم ژ ئەفان دەنگو باسا"، و هاتیە دیار کرن کو ئاخفتنا وی گەهشتیە بەرپرسا ل حکومەتا ئیراقی و ئەوان بستوویی خو راکریە فەکرنا ئیزگیەکی بزمانی کوردی (نبو، 2022، ص4)، هەرەسا ئیک ژ ئەگەرین دی هاتیە باس کرن کو ئەو بوو دەمی عەبول ئیلاعی سەررەدانا دەفەرین کوردی کریە ل سالا 1939 خەلکی داخاز ژی کربوو بەخشەک بزمانی کوردی بەهیتە راگەهاندن دناف ئیزگی بەغدا (کویبی، 2021، ل67)، هەرەسا یاهاتیە دیارکرن کو ئیک ژ ئەگەرین دی بین فەکرنا ئیزگی کوردی فەدگەریت بو ئەوان هەول و پیکولین ژلای گەلەک ژ ناقدارو سیاسیەتمەدار و کەسانینین خودان شیان و دەستەهلات دنا حکومەتا ئیراقی یان دناف چفاککی کوردیدا وەک محەمەد ئومین زەکی وەزیر بوو ل ئەوی دەمیدا و توفیق وەهبی کو ئەدانی ئەنجووومەنی ئەعیان بوو و شارەزایی زمانی کوردی بوو و کەلەک کەسانینین دی هەردەم داخاز کریە کو بەخشەک بزمانی کوردی هەبیت کو ئیکە ژ مافین رەوشەنبیری کوردی دبیت ئەف ئەگەرە

فەرمودین پێغەمبەرری سلاقیت خودی ل سەربن و چەندین بەرنامی ئاینی و چقاکی و میژوویی هەروەسا دەنگ و باسین جیھانی و عەرەبی یێن نافخویی و دەرەکی، بەخشی ئیژگی کوردی بوما وی سالەکی ل سەر ئەفی سیستەمی ما تا سال 1940) محەمەد، 2014، ب3، ج3، ل98).

ل سال 1940 گەلەك گۆهورین عاتنە کرن ل سەر ئیژگی کوردی دیک ژ ئەوان گۆهورینا درێژکرا ماوی بەخشی وی هەروەسا فەگواستنا دەنگ و باسا ژ دەفەرین کوردی و بەرنامەك هاتە پیشکیشکرن باسی ژ یانا خەلکی گوندا و کاری کارکەر و جوتیاران دکر کو دەتە هژمارتن ژ خوشترین بەرنامین وی سەردەمی (ردینی، 2011، ل44)، ژبەر ئەفان گۆهورینا و زیدەکرنا بەرناما پیتقی بکارمەندو بیژەرەن بوو، ماموستا عەبدول قادر قەزاز هاتە دامەزراندن وەك وەرگێنەر ل ئیژگی کوردی بو وەرگێرانی ژ زمانی ئینگلیزی بو زمانی کوردی و فەرمانا فەگەهاستنا وی ژ پارێژگەها کوت بو پارێژگەها بەغدا دەرکەت وەك بیژەر و وەرگێنەر هەروەسا دوو فەرمانبەرین دی دگەل وی هاتنە دەست نیشان کرن وەك هاریکەر ئەوژی رەشید نەجیب و ئەنوەر سائیب ، بەلی دەمەکی درێژ پی نە چوو هاتە دەست نیشان کرن وەك بەرپرس دگەل کامل ئەمینی ژ بو ریفه برنا ئیژگی کوردی، و هەردووکا پیکهه کار کرینە ژبو پیشه برنا ناستی رەوشەنبیری دناف چقاکی کوردیدا و خولین پیشه برنا کاری بو کارمە ندین ئیژگی بەر هەف کرینە (ارشیف، 2005).

ل سال 1941 و ژئەگەری شەری و ئالوزیا پەبوەندیا دناقبەرا بریتانیا و ئیراقی هەردوو ئیژگین کوردی و عەربی هاتنە کوم کرن پیکهه —دمج ژبەرکو بارودوخی سیاسی و لەشکەری بقوناغەکا نەئارامدا دبوری وبتنی بەخش هاتبوو

ئیراقی و بئەفی ئاوەی و ل سەر ئەفی شیووی ئیژگی کوردی یە بەردەوام بوو بو ماوی سالەکی تا سال 1940. ژبەرکو ئیژگی کوردی دناف کاودان و بارودوخی جەنگی جیھانیی دووی سەری خو هلدابوو گومان نینە کارتیکرنا شەری ل سەر بابەت و کاری ئیژگی کرپوو نە خاسە د ئەوی دەمیدا ئیژگە دەتە هژمارتن ریکا راگەھاندنا هەرە کارتیکەر و گرنگ ژبو گەھاندنا دەنگ و باسین نافخویی و کارمەندین ئیژگی کوردی هەمی شیان و هیژین خود مەزاختن ژبو گەھاندنا دەنگی کوردی بو هەمی پارچین کوردستانی ژبو بلند کرنا ناستی وان یی رەوشەنبیری و چقاکی و ئەف چەندە دەتە ئەنجامدان بەاندان و پشەتەفانیا ریفه بەری ئیژگی بەغدا ماموستا حوسین ئەلرە حال کو رولەکی بەر جاڤ هەبوو ژبو پشەتەفانیا گەھاندنا دەنگ و زمانی کوردی بو هەمی پارچین ئیراقی (بابان، دهوك، 2023)، نەخاسە کول دەستپیکا دامەزراندنا ئیژگی کوردی گەلەك ناستەنگ هەبووینە وەك نەبوونا کارەبی و خزمەتکوزاری ل دەفەرین دوپرو جودا جودا ل باژیرین کوردستانی و نەبوونا ئامیری رادیویی ل هەمی مال و بازارو چاپخانا و جھین بەهینفەدانی و دامو دەزگەهین میری و هەروەسا گراندیا بەهیی ئامیری رادیویی کو دشانیی، هەمی خیزانین کوردیدا نەبوویە ل ئەوی سەردەمی ئەفی ئامیرە ی بکرن و بەدەست خوڤه بینن (ارشیف، 2000).

ل چریا دووی سال 1939 چەند گۆهورینەك هاتنە ئەنجامدان ل سەر بەخشی ئیژگی کوردی ئەوژی دەست نیشان کرنا هیلەکا تایبەت بو بەخشی وی و زیدەکرنا دەمژمیرین بەخشی کوردی و هەروەسا زیدەکرنا بابەتین جورە و جور وەك فەکرنا ئیژگی کوردی دەمژمیرەکی بەری ئیژگی عەرەبی و دەست پیکرنا بەرناما ب خاندنا جەند ئایەتەکا ژ قورئانا بیروز پاشی گۆھدانا چەند

کهلتوری عەرەبی دهاته کەرن و لدوماهیاسالا 1944 بئنی دوو ستودیو هەبوون بو ئیزگی کوردی ستودیویا چاڤدیری و ستودیویا بەلاڤکرنا دەنگ و باسا بیژەرو نامادەکەری بەرنامە ی د ژورەکی ڤه دروینشتن و هەروەسا ستودیوکا تاییهت هاتیوو تەرخان کەرن بو بەلاڤکرنا سترا نیین کوردی ل سالا 1945 هەندەک گۆهورین هاتنه کەرن ل سەر ئیزگی کوردی ئەوژی جارەکا دی ماوی ئیزگی هاتە کورتکەرن ئەگەری ئەڤی ڤه ندی ڤه دگەریت بو وی ڤه ندی نەبوونا بیژەرا و کارمەندا و کیمکرنا ئەوی کوژی پارهی ئەوی تەرخانکری بو بەشی کوردی ژلایی حکومتا بەغدا ، و ژنەگەری ئەڤی ڤه ندی ڤه ندی یاسایەک هاتنه راگەهاندن ژبو چارەسەرکەرن ئەڤی ئاریشی و وهزیری نافخوییی ڤه مانەک دەریخست ئەوژی گریڤانا ئیزگی ب سەر وهزەرتا رهوشەنبیری و راگەهانندی و هەروەسا ئاڤاکرنا دەهه ژووړین دی بو ئیزگی کوردی و ئەڤ ڤه ندی هاتە ئەنجامدان ل سالا 1947 و دەهەمان سالداماوی ئیزگی کوردی هاتە درێژکەرن تا دەژمیر نەه و نیڤی ڤه ندی و ل سەر هیلا کورت 42، 48 (برواری، 2015، ل 43).

هەروەسا ئیک ژ ئەوان کارین هاتینه ئەنجامدان ژبو پێشئێخستنا ئیزگی ئەو بو دەمی ئیزگی داخاز ژ وهزەراتا دەرڤه کری کو رابیت بریکا بالیوزخانیت خو ل وهلاتین دەرڤه ی ئیراقی ب ئینانا کاسیتین- اسطوانات هەنەر مەندی مەزن و ناڤدار دناڤ چڤاکی کوردیدا بو نمونە ملا کەریم ، کاویس ناغا ، بابی حاجو... هتد هەروەسا داخاز کر کو ئامیری تومارکەرن ئیزگی _التسجیل الاذاعي کو بو ئیکەمین جار هاتە بکار ئینان دناڤ ستودیین ئیزگی کوردی ل سالا 1948 (برواری، 2016، ص 2).

ل سالا 1949 دەژمیرەک دناڤ پروگرامین ئیزگی هاتە زیڤه کەرن بو پێشکێشکرنا ڤه ندی ژ نمایشین چڤاکی

تەرخان کەرن ژبو ڤه گەهاستنا دەنگ و باسین شەری و سیاسی هەروەسا ڤه نین سترا نیین نەتەوی و شەری وهلات پارێزیی دهاتنه پێشکێشکر ، هەر ژبەر ئەڤی ڤه ندی ل 16 خزیڕانا 1941 بەخشی کوردی ل دەژمیر سی ئیقاری تا چاری ئیقاری بو ماوی ئیک دەژمیر هاتە تەرخان کەرن و هەروەسا لدوماهی سالا 1941 هەندەک ئامیرین نوی هاتنه بکار ئینان دناڤ ئیزگی کوردی ل سەر هیلا کورت و نافنجی و ماوی بەخشی وی هاتە درێژ کەرن تا دەژمیر شەش و نیڤ مەغرب و ڤه نین بەرنامین نوی هاتنه بەخشکرنا ژبو پێشخستنا بەرنامین ئیزگی (برواری، 2013، ص 3).

ل سالا 1942 جارەکا دی هەردوو ئیزگین کوردی و عەرەبی ئیک هاتنه جودا کەرن هەر ئیک بدەژمیر و بەرنامین خویین تاییهت ئەرکی خو درادبوو لەورا دەهەمان سال دا دەژمیرین ئیزگی کوردی زیڤه بوون و ڤه نین بەرنامین نوی هاتنه زیڤه کەرن دناڤ بەخشی ئیزگی وهک بەرنامی زاروکا ژبەرکو پتیریا زاروکین کوردستانی زمانی عەرەبی نەدزانین و دویر بوون ژهەر مافەکی زاروکا، و ل سالا 1943 بەرنامین گشتوکالی و هەرزشی و دەنگ و باسین چڤاکی دهاتنه پێشکێشکر ، ل سالا 1944 ئیزگی کوردی هاتە درێژکەرن و دەژمیرین وی زیڤه بوون و ئەگەری ڤی ڤه ندی ڤه دگەریتە ئەوی ڤه ندی د ئەوی ماوهیدا بەرنامین کوردی بدوماهیک دهاتن پێش ئیزگی عەرەبی ژبەر ئەڤی ڤه ندی هەول دان بەرنامین خو زیڤه بکەن و پێشبیخن و ئیک ژ بەرنامین هەرە گرنک بەرنامی "ڤه ندی کومینت ل سەر کاودانیین جیهانی" دیشدا بەرنامەکی ئایینی دهاتە پێشکێشکرنا نەخاسە ل مەها رەمەزانا پیروز ، ل مەهاتە باخا 1944 بو ئیکەم جار بەرنامەک هاتە تەرخان کەرن بو نیاسینا ئەدەبی عەرەبی بناڤی "ژ ئەدەبی عەرەبی" و تیدا باسی هونەر و هونان و

و چەند ژ مونولوجیتین فلکوری کو دهاته پیشکیشکرن ژلایی هونەرماند شیمال سائیب و اندوراس خمو ئەوی بەرنیاس بناقی باکوری، دئەفی سەر دەمییدا چەندین هونەرماند و بیژەر و شەرەزا هاتنە دامەزراندن ل ئیزگی کوردی کو ببونە ئەگەری پیشکەفتنا ئیزگە دەمی بوارا دا (نبو، 2022، ص1)، هەر ژ بەر ئەفی چەندی ل دەستپیکا سالیڤن پینجیا هەول هاتنە کرن ژبو ئافاکرنا ئافاهیهکی مەزن و بەرفرەه ژبو ئیزگی کوردی ل نیزیکی ئەبو غریب، و ئیکەم پینگاف هاتیه هافیتن دئەفی بوارا دا ئەو بو دانانا میلاکەکی سەربەخو و هەردەمی و دەستنیشانکرنا مووچی وان یی هەیفانە ژلایی ریفەبەریا راگەهاندا گشتی هەروەسا ئیزگە هاتە دابەشکرن ل سەر چەند بەشین جودا و گرنگ وەک:

بەشی زارقه‌کرنی، بەشی زمانی کوردی، بەشی دەنگ و باسا، بەشی کارگیزی، بەشی هونەری، بەشی موسیقی، بەشی لاپەر و داتایا، هەروەسا چەندین خول هاتنە فەکرن کو کارماندین رادیویی ژبەرکو گەلگ ژ ئەوان کارماندا چ پینزانیین نەبوون ل سەر بکار ئینانا ئامیرین ئیزگە وەک تومارکرنا دەنگی و سترانا و بەلافکرنا وان، هەروەسا ئیک ژ ئەوان گوهورینا دابینکرنا ترومبیلین تاییەت بو فەگوهاستنا کارماندین رادیویی ژبو ئاسان کرنا کاری وان، هەروەسا بو ئیکەم چار پەيامنیر هاتنە دەست نیشانکرن ژبو ئامادەکرنا راپورتا ژ جەپین دویر بو نموونە پەيامنیر سەعدوللا سوبحی ل کوردستانی (بابان، 2021، ص4).

ل دووی ئەیارا 1951 ئافاهیی نویی هاتە فەکرن ل ئەبو غریب بنامیرو کارماندو گوهوریین خو یین نوی وکار پی هاتە کرن و بو ئیکەمین چار ل وەلاتی ئیراقی نامین لاسکی بو ئانسا رویترز بریتانی دهاتنە هنارتن بشیوهکی راستەوخو، و لسا 1952 دەزگەهەکی تاییەت

ب ئیزگی لاسکی ل کەرکوکی هاتە فەکرن ل گەرەکا (مسلا) و ئەفئەدەزگەهە بەرەف پیشفەچوونی دجوو ل سالا 1954 بەلی ئیک ژ ناستەنگین کەتینە د بوارا جی بەجیکرنا ئەفی دەزگەهە ئەو بوو ئەو وژەوژا هاتیه دانان ژلایی گەندین دەو لەتین نیزیکی ئیراقی وەک ترکی ایران میسر و چەندین وەلاتین دی، بەلی دگەل ئەفی چەندی بەرنامین کوردی د بەردەوامبوون ژ دەژمیر 8 سپیدی تا 12 نیفر و ژ دەژمیر 12 ئیقاری تا 7 بشەف، ل سالا 1955 کارماندین ئیزگی کوردی راپورتەک پیشکیشی ریفەبەری ئیزگی گشتی کربوو تیدا دیار کربوون کو ئیک ژ ناستەنگین بەر سنگی وان ئەو کاسیتین دەینه بکار ئینان ژبو تومارکرنا دەنگی یان تومارکرنا بەرناما و دەنگی سترانییژا گەلەک زوی خراب و کەفن دبن لەوا داخاز کربوون کوالەتیا وان بەیته باشکرن و دیفچوونەک ژبو ئەفی چەندی بەیته کرن (نبو، 2022، ص3).

ل دەستپیکا سالا 1956 ئیزگی کوردی چەندین ئاریشین تەکنیکی دبواری گەهاندا دەنگی وی فاره سەرکریه و شیاپە ل سەر هیلا کورت 48، 90 بو هیلا دریز 91 کو دهاته هژمارتن ئیک ژ پینگافین هەرە گرنگ ژبەرکو دەنگی ئیزگی کوردی بەرەف جەپین دویر و گوندو هەمی دەفەرین کوردستانی گەشتینە .

ل سالیڤن شیستا ئیزگی کوردی بەرەف گوهورین و پیشکەفتنەکا بەرجاڤ بوو و بەرنامین وی یین جورە جور بون و کارتیکرن دناڤ هەمی تەخ و جینیین جفاکی دیاربو نەخاسەمە بشتی گەلەک ژ رەوشەنبیره و ژانا کار دگەل ئیزگەکی کری بوو نموونە بەرنامی ئایینی دهاته ئامادەکرن ژلایی ماموستا محەمد قزلی و عەبدولحەمید ئەتروشی و عەلئەددین سوچادی هەروەسا بەرنامی پەرورەدەبی و جفاکی دهاته ئامادەکرن ژلایی ماموستا ناجی عەباس و صالح سەعیدوسادق بەهائەددین و جەمال عەبدولقادر بابان

ل سالیڤ ههشتیاندا چه ندين ستودیوین نوی و سه رده مانه هاتنه ئافاکرن ژبو خزمه تکرنا ئیژگی کوردی وهک ستودیویا مونتازی و ستودیویا موزیکی و ستودیویا تومارکنا سترانا و ستودیویا تومارکنا بهرنامین هه مه رهنگ کو هه ر ئیک ژ نه وان ستودیویا پینچ ئامیرین تومارکرنی تیدا بهر هه فکریوون.

4- رولی ئافه رتا کورد دناؤ ئیژگی کوردی

هه ر ژکه قندا ژنا کورد روله کی بهر ز هه بوو دناؤ لاپه رین میژوویا کوردی دا رولی وی ژبلی ژنا بهر مالی بوویه ،مل بملی زهلامی کار کرینه و پیشوازی ل میهفانا کریه و گه له گ جاران بویه شهرفان دگه ل زهلاما شه ر کریه و چه ک هه لگرتیه دناؤ شورهش و سه رهلدانا و هندهک جاران بوویه شاهژن و حوکمرانی کریه و گه لهک کارین دی دناؤ چقاکی کوردیدا دبه ر نیاس بوون ، بهلی سه ره رای شه فان کارین وی هندهک کارین دی کرینه کو دهاتنه هژمارتن کارین نوی و سه رده مانه کو دناؤ کومه لگه ها کوردی دا کاره کی نوی بوویه و بجافه کی سهیر و جیاواز بهر یخودایه ، نه وژی کاری ژنی دناؤ ده زگه هین راگه هاندنی و ره وشه نبیری دا.

رولی وی وهک بیژهر :

ژبه ر دانو نه ریئتین چقاکی کوردی ده نوی سه رده می دا کاری بیژهری نه کاره کی ئاسان بو بو ژنا کورد و ئیکه مین ژن به فی کاری رابوویه ناجیا قه زاز بو کو لسالا 1941 بهر نامی زاروکا ل به شی کوردی پیشکیشکر به بهاریکاریا ماموستا کو نه ف بهر نامه یی هه فتانی بوو کو لده ستپیکی جیروکهک بو زاروکا دخاند پاشی چه ندين ئاموزکاری بو زاروکا دخاندن مه رم پی نه و بوو زاروک فییری زمانی کوردی بیته هه روه سا گه لهک ژ ئافه رتین خودان شیان بکاری بیژهری و بهر هه فکرنه بهر نامین ئیژگی کوردی وهک نه یایه جه لال بهر نامی سپده هی پیشکیشدر و شرین عه باس هه فزینا ماموستا حه مه سه عید زهنگنه

هه روه سا بهر نامه کی تاییهت به چاندنی و گشتوکالی دهاته ئاماده کرن ژلایی مه هدی محه مه د و محه مه د محه مه د سه عید وهادی محه مه د ، هه روه سا بهر نامه کی ساخله می هاتبوو ئاماده کرن ژلایی دکتور نوری فه توحی دهه مان ده مه دا چه ندين بهر نامین یشکه فتنی وهک گوتار و ئاموزکاری و چه ندين بهر نامین دی و هه روه سا ستران و مونولوجیت کوردی دهاتنه پیشکیشکر (ارشیف رادیوی کوردی).

دهه مان ده مه دا چه ندين گوهورین دی دئیژگی کوردیدا هاتنه بجه ئینان وهک زیده کرنا ده مژمیرین به خشی و ئافاکرنه چه ندين هولین نوی کو دگه هشتنه بیست هول ژبو تومارا دهنگی و سمینارین ره وشه نبیری و چقاکی هه روه سا چار هیلین ئیژگه ی بین نوی هاتنه بهر هه فکرن ژبو گریدانا باژیرین سه ره کی ب بنافاهی ئیژگه ی فه هه روه سا پاژه هیلین ده ره کی ژ بنگه هی ئیژگه ی بو به خشینه را ، و نه و کوژی هاتیه ته رخان کرن ژبو شه فان گوهورینا گه هشتبوو دووملیون دینارا ، و لسالا 1965 ده مژمیرین به خشی ببونه دهه ده مژمیر د روژی دا و لسالا 1966 بو ئیکه م جار بهر نامین ئیژگه ی بهه ردوو زاراقا بادینی و سورانی هاتنه به لافکرن دانی سپیدی بزاراقی سورانی و دانی ئیقاری بزاراقی بادینی بوو. ، و ده ستپیکا سالا 1974 ئیژگی کوردی بو به که کا ئیکجار جودا ژ ئیچزگی به غدا و نه ف سه ره خویا خو بزیده کرنا ده مژمیرین به خشی ده ستپیکر کو ببوونه (16) ده مژمیر لسه ر هیلین نافنجی (330م) و (22، 22م) هیلین کورت (75، 49م) و (59، 92م) ، گوهورین دناؤ ئیژگی چ کوردی دبه رده وام بوون ل سالا 1979 هه شت به شین نوی هاتنه بهر هه فکرن وهک به شی ره وشه نبیری و به شی سیاسی و به شی بیژهرا و به شی کارکیری و به شی زارفه که ره که ته را و به شی ئه رشیف و په رته کخانی (محه مه د، 2014، ب2، ج3، ل78).

هه بوو د هه لېژارتنا بهرنامين بمفا بو هه مي چينيين جفاكي كوردى وهك بهرنامين رهوشه نيبيري و بهرنامين هونهري و زاروكا و بهرنامين كارو بارين مالي، به شي سي ژ نافرەتتين كار دكرين دگه ل ئيزگي كوردى هونهر مەند بوون كو سي جار هه يفا جاره كي دهاتنه ئيزگي كوردى بو توماركرنا سترانه كي يان به لافكرنا بهرهمين خو يان هه ر كاره كي دي يي هونهري با وهك خاندنا هوزان و كورته جيروكا و چه ندين كارين دي، كاري ژنا كورد ل ئيزگي كوردى كاره كي ناسان نه بوويه به لي سه راري نه في چه ندي گه له گ ژ ژنيينكورد نافدار بوون ل ئيزگي كوردى بو نموونه :

نه سرين محهمەد فخرى (1937-2018)

بابي وي محهمەد فەخرى ئەفسەر بو ل له شكەري ئيراقى ل سالا 1959 بكالوريوس بيلا شانازى ژ زانكوييا به غدا وهرگرت لبه شي زمانى عه رهبى بوو ل سالا 1958 و لئه وي ده مي هيش قوتابى بوو ل به شي زمانى عه رهبى كو ژوي هاتيه داخاز كرن بكاري بيژه ريبى رابيت ل ئيزگي كوردى ژبو پيشكيشكرنا بهرنامه كي لسەر فلكلور و كه لتورى كوردى و خاندنا دنگ و باسا ههروهسا خاندنا هوزان و به خشانا بزمانى كوردى (على، 2019، ص4). ل سالا 1960 به رەف ئيكه تيا سوڤيتي چووويه و دكتورا بزمانى كوردى وهرگرت ئيكه م ژنا كورد بو دكتورايى بزمانى كوردى وهرگرتى وشيا بهروه رديى دناق به را زمانى كوردى و عه رهبى بكه ت و ناما وي ژيرناف و نيشان (الفعل في اللغة الكرديه - السورانيه و الكرمانجيه) ل سالا 1966 وهك ماموستا كار كريبه ل زانكوييا به غدا وبه شدارى كريبه د چه ندين كونفرانسا ل ئەلمانيا و فلندا و فەره نسا و چه ندين په رتوك هه نه و ههروهسا هوزانفانه كا خودان شيا بوو، به لي ل سالا 2018 دژيى 81 ساليديا ل وهلاتى تونس چووويه به ردلوقانيا خودى (على، 2019، ص3).

بهرنامي به يانيا هه وه باش ونشتيمان عمر هه فزينا ماموستا جاسم نه لوه ندى بهرنامي به ياني باش پيشكيشدكر دگه ل بهرنامه كي رهوشه نيبيري و هودا ئوسمان و ئاواز حوسين و به ناز حوسين (على، 2019، ص3) د گوتنى نه وان فه رمانبه را (مذيعه ربط) بكاري گریدانا پشكين بهرناما رادبوون، كه له ك ژ بيژه رين نافدار هه بوويه ل دوماهيا ساليين هه فتيايا و ده ستپيكا ساليين هه شتيا وهك زه ينب حوسين هه فزينا ماموستا دلشاد خانقيني و ماموستا سه كينا مه نسوور خويشكا ريفه به ري ئيزگي كوردى ماموستا شاكر خانقيني بكاري خواندنا دنگ و باسا رادبوو و ههروهسا ماموستا سه ميرو محهمەد على هه له بچه يي ده رچوويا زمانى كوردى زانكوييا به غدا به ري كاري وي ل ئيزگه ي فه رمانبه ر بو ل ده زگه ي رهوشه نيبيري وبه لافكرنى ل به غدا، ههروهسا ماموستا خاليدا خزر بابان كو ئيك ژ بيژه رين خودان شيان بوو بهرنامه كي رهوشه نيبيري پيشكيشدكر، ماموستا نيهايه ت جه لال ل ساليين شيستا بهرنامه ك بزرافى سوراني پيشكيش دكر ل ئيزگي كوردى. كاري نافرەتەتات ل ئيزگي كوردى بشيوه كي شيفتي بوو ل ده مژمير 5، 30 سپيدى ده ستپيدكر تا 12 نيڤرو و شيفتي دووي ل ده مژمير 12 نيڤرو ده ست پيدكر تا 7 مه غره ب و شيفتي سيبى ل ده مژمير 7 بشه ف تا ده مژمير 2 بشه ف د كوتنه وي شيفتي شيفت نه لخيتم كاري نافرەتا كورد دناق ئيزگي كورديدا بچه ند شيوه كين جودا بو هنده ك ژ نه وان كاري وان بنه جه بوو و دامه زاندين بوون وهك فه رمانبه ر و كار دكرن ژ ده ستپيكا ئيزگه ي تا بدوماهيك هاتنا بهرناما، به شي دووي ل سه ر مووچه كي هه يقانه بوو وهك گريبه ست كاري وان وهك بيژه رو و به ره فكه ر و ئاماده كرين بهرناما بوون و دپيشكيشكرنا بهرناما و خواندنا دنگ و باسا وهروهسا وه شاندا سترانين و دانه نياسينا سترانبيژا ههروهسا نه فان نافرەتا روله كي بهرز

ماجیدا محەمەد عەلی :

ئێك ژ بیژەرین بناف و دەنگ و خودان شیان ژ دایك بوویا باژیری دهوكی یه ل سالا 1948 ده‌چووویا په‌یمانگه‌ها هونه‌رین ناف مالیی -الفنون المنزلیه ل به‌غدا ، ل سالا 1975 ل ئیزگی کوردی کار کرپه به‌نامه‌ك پیشکیش دکر بنافی (کابانیا مالی) ، بزمانی کوردی ولسەر ئەقی به‌نامه‌ی تا سالا 1988 به‌نامه‌ی کابانیا مالی ل هه‌فتی ئێك جارا دهاته پیشکیشکر ل روژا ئەینی و ل روژا چوارشه‌می دووباره ده‌بو به‌نامه‌ی جوره و جور بوو ژ گوتنا شیره‌تا بو زاروکا و جه‌وانیا دروستکرنا هندەك خوارنا و بسره‌و به‌رکرنا مالی و چه‌ندین بابەتین گرنگ بو ئافره‌تی ل ده‌ستپیکي مچی وی 2 دینار بوون پاشی بووینه 6 دینار به‌ره‌ف زیده‌بوونی بووینه تا 10 دینارا ، ماموستا ماجیدا بو ماوی 15 سالا لسەر کاری خو یا به‌رده‌وام بوو ل ئیزگی کوردی سه‌ره‌رای کاری وی ل ئیزگی کوردی ل قوتابخانه‌کی وه‌ك ماموستا بوو پاشی بوویه هاریکارا ریشه‌به‌را قوتابخانا (امنه بنت وهب) لسەر کاری هاریکارا ریشه‌به‌ری مابوو تا 13 سالا ه ل سالا 1997 خانه‌نشین بوویه ، ماموستا ماجیدا خیزانداره جوار کور و سی کج هه‌نه و ل وه‌لاتی سوید دژیت و په‌رتوکه‌ك نفیسیه بنافی کابانیا مالی (عەلی، دهوك، 2023).

سه‌میرا عەلی مه‌ندی :

ئێك ژ بیژەرین بناف دەنگ و خودان شیان بوو ل ئیزگی کوردی ل به‌غدا چه‌ندین به‌رنامه‌ین ره‌وشه‌نبیری و هونه‌ری پیشکیشکرینه وه‌روه‌سا شیایه چه‌ندین بابەتین جیواز بنفیسیت بو گوفارو روژنامه‌ین ئیراقی وه‌ك روژناما ئیراق لسەرکاری خو یا به‌رده‌وام بوو لسالین هه‌شتیا، ل سالا 1990 کار کرپه ل تلفزیونا ئیراقی ل به‌شی کوردی و تا سالا 1994 ده‌می چوپه ئەلمانیا دگه‌ل خیزانا خو و ل ویری ئانکجیبوووه ، سه‌میرا بیژهره‌کا خودان شیان بوو ل

ئیزگی به‌رلینا سه‌ربه‌خوو کار کرپه و بکاری وه‌رگیزانی رابوووه ل په‌یمانگه‌ها کوردی ل به‌رلینی و به‌شدار بوویه دچه‌ندین کونفرانسا ل شارو باژیری اورویا (مه‌ندی، 2018 ، ص1).

کامیلا ئەمین یامولکی (1927-2011):

کامیلا ل سالا 1927 ل باژیری سلیمانیی ژدایك بوویه ، ژینه‌ماله‌کا هونه‌رمه‌ند بوو برایی وی موسیک ژهنی بناف و ده‌نگ جه‌مال یامولکی و موسیک ژهن و هوزانقان سیروان یامولکی ، ده‌یته هژمارتن ئێك ژ زیره‌کترین بیژهر و پیشکیشکارین خودان شیان روله‌کی به‌رز هه‌بوو د پیشکیشکرنا به‌نامه‌کی ره‌وشه‌نبیری ل سالا 1953 ل ئیزگی کوردی ل به‌غدا ئەف به‌نامه پیشکیشکرپه دگه‌ل هه‌فژینی خو ماموستا عادل جه‌مال عه‌رفان کو ده‌اته هژمارتن ئێك ژ دامه‌زینه‌رین ئیزگی کوردی به‌هاریکاریا هوزانقان عه‌بدو‌الله گوران و پیشکیشکار کاکه ئەمین ، ل سالا 1997 به‌ره‌گ وه‌لاتی هولندا چوووه و ل ویری ئانکندی بوویه و ل ویری چوووه به‌ر دلوقانیا خودی ل باژیری فیمندال ، کامیلا خیزاندار بوو ده‌یکا موسیک ژهنی ناشار شیرکو عادل و پیشکیشکارا بناف و ده‌نگ شه‌ونم عادل عه‌رفان (محەمەد، 2014، ب2، ج2، ل155).

رولی وی وه‌ك سترانبیژ :

هه‌ر ژکه‌فندا ژنا کورد یانافداربوو بده‌نگی وی یی زه‌لال و ره‌سه‌ن بو گوتنا سترانین کوردی به‌لی ئەف سترانه ل کوچک و دیوانا نه‌گوتینه به‌لکو ل داواتا گوتینه بو ژنا یان ده‌می فه‌گوه‌استنا بیکی وه‌ك نارینک و حیرانک و دبه‌ر لاندکا زاروکین خو لده‌می نختنا وان ، یا گرنگ دئه‌فی فه‌کولینی دا ئەوی چه‌ندی بده‌ینه دیار کرن کو بو ئیکه‌مین جار ژنا کورد به‌ره‌ف ئیزگی کوردی چوووه ژبو به‌لافکرنا به‌ره‌مه‌یین وی بین هونه‌ری وئەف چه‌نده کاره‌کی نوی بوو دناف جفاکی کوردیدا ئیکه‌م به‌ره‌مه‌یین هونه‌ری بین

دەنگی ژنا کورد هاتینە تومارکرن و گەھدان ه بەلاقکرن ئەق هونەرمەندە بوون:

هونەرمەندا ئەلماس خان (1948-1974):

هونەرمەندا مەزن ئەلماس خان (1894-1974) ل گوندی خارکولی ل بوتانی ل باکوری کوردستانی ژ دایک بوویە بشتی شەری جیھانیی ئیککی بەرەف ئیراقی هاتینە و ل زاخو ئاکنجی بوویە ژبەر زەلالی و خوشیا دەنگی وی چووێە میسل و ل ویری بو ئیکەم جار سترانەک تومارکیە و بەرەف بەغدا و لویری ژبانا هەقزینی دگەل دبلوماسیەکی بریتانی تینیت لی ژبانا وان گەلەک بیکفە بەردەوام نەبوو ئەو دجیتە وەلاتی بەریتانیا و ئەلماس خان ئاکنجی دبیت ل بەغدا و دبیتە کەسەکا خودان شیان و بەرەم و وەکی ژبەر ئامازی بەندی دکن کو ئەو بوویە ئەگەری سەرەکی بو مانا چەندین سترانیین فولکوریین کوردی و هەرەسا هاریکاریا کجک ماما خو عەیشاشانی کریە، هەرەسا کار کریە دناق ئیزگی کوردی لسا 1945 بەرنامەکی تاییبەت پیشکیش کریە لدور سترانیین کوردی پشتی ماوەکی دیری ژبانا هەقزینی دگەل کەسەکی بنافی (حاجی عەبد ئیسماعیل) ل سا 1957 کاری هونەری و گوتنا سترانا بجەھ هیلابە پشتی بورینا 63 سا 3 ژ خزمەتا وی د ناق ئیزگی کوردی و کوتنا سترانیین کوردی، لسا 1974 ل بەغدا چووێە بەردلوفانیا خودی و لەهەر ل بەغدا بخاک سپاردیە. (کاراھان، 2008، ل4).

هونەرمەند مەریەم خان (1904-1949):

هونەرمەندا مەزن مەریەم خان (1904-1949) ل بوتانی ل کوردستانا باکور ژدایک بوویە و بەرەف وەلاتی سوربی چووێە و لدور ئەوان پیژانیین گەشتنیە بەردەست کو فیانا وی بو گوتنا سترانا ئەگەری دەرکەفتنا وی ژ بوتانی بوویە و ل دیمشقی ئاکنجی بوویە بشتی ماوەکی ژ مانا وی دیمەشق بجەھ هیلابە و بەرەف ئیراقی هاتیە و ل بەغدا

ئاکنجی بوویە (قمر، 2022، ص5) و کار کریە ل ئیزگی کوردی و چەندی ستران تومار کریە و دەیتە هژمارتن ئیکەمین ژنا کورد سترانییت کوردی تومار کریە و هەرەسا شیایە ببیتە بەربرسا بەرنامین تەرخانکری بو ژنا کورد بەلی گەلەک کاری وی نەقەکیشا ل ئیزگی کوردی ژبەر نساخیا وی و گیانی خو ژدەستدا ل سا 1949 (تحسین، 2022، ص1).

هونەرمەند فاتما محەمەد (1932-2010):

ئیک ژ سترانیین ژن بین نافدار سترانییژ فاتما محەمەد (1932-1994) ئەوا نافدار ب ناسنافی گولبهار ل سا 1932 ل گوندی کوچناز ل کوردستانا باکور ژدایک بوویە ل سا 1949 دگەل خیزانا خو بەرەف ئیراقی هاتینە د ژبی هەقەدە سالیدا کار کریە وەک سترانییژ د کورالی ئیزگی ئیراقی و هەرەسا د تیما چوارەدە تیرمەھی هەرەسا بەشدار بوویە د فلمی بنافی (گولا سور) و فلمی (بیکا فوراتی) و ژئەگەری فیانا وی بو گەتتا سترانا دەرەفتا کارکرنی دگەل ئیزگی کوردی بەدەرەفت دیت کو بشیت بو ئیکەمین جار سترانا بزمانی کوردی تومار بکەت و بەینە بەلاقکرن و گوهداری کرن بریکا ئیزگی کوردی و ئەق خەون ل سا 1963 بجەھ هات دەمی ئیکەمین ستران ل ئیزگی کوردی بزمانی کوردی گوتی و کو هاتە نیاسین دناقجفاکی کوردیدا ب فیروزا کوردا ژبەرکو لدەمی دەستپیکا بەخشی ئیزگی کوردی بدەنگی وی یە زەلال و رەسەن دەست بەرناما دهاته

کرن (امین، 2010، ص2). هەرەسا دهاته هژمارتن ئیکەم سترانییژا کورد بەهەف جیھانیی بجیت و چەندین ئاھەنگا بەشدار بوویە ل وەلاتی لوپنان و فەرەنسا و بەریتانیا و نەمسا ول سا 1985 کولبهار دەست ژکاری بەردەت پشتی هژمارا سترانیین وی گەشتنیە 270 سترانا

ودوماهيك سترانا وي ژ نقيسينا د. بدرخان سندی بوو
بنافي (دلو دلو ته ئەز هيلام) (عمر، 2015، ص2).

هونه رمه ند نازدار فرهاد و ئەسمەر فرهاد (1948-):

هه ژي گوتني يه هه روو خويشين نافدار نازدار فرهاد
و اسمر فرهاد بئەفان ناسناقا بەرنياس بوون بەلئ ناڤين
وان يين دروست ماري موشي (اسمر فرهاد) و خویشکا
مەزنتەر خوڤه موشي بنافي نازدار فرهاد هاتبوو نياسين کو
ژلايي ماموستا کاميل ئەف نافه هاتبوونه هه لبرارتن
،ولپه ي ئەوان پيژانين دور وان بە لاقبوينه کو د نه ژدا
جوهي بوون و ئاکنجيين قەزا ئاکري بوون ل سالين
1948-1952 سترانين فولکوري ل ئيزگي کوردي فوتينه
کو هژمارا وان دگه هه شته هه شت
سترانا (شوان، 2021، ل4)، پاشي ل سالا 1952 بەرەف
وهلاتي ئيسرائيل چووينه و بەري بەرهف وهلاتي ئيسرائيل
بچن هه مي کاسيت و کارين خويين تومارکري پيشکيشي
ئيزگي کوردي کر بوون (برواري، 2014، ص61).

هونه رمه ند عه يشاشان (1938-1997):

هونه رمه ند نه جمه محمه د ئوسمان عه لي شان ل سالا
1938 ل گوندي داري ل ديار بەکري ل باکوري
کوردستاني ژدايک بوويه، هونه رمه ندا ژي هاتي بچەندين
ناسناقا بەرنياسه وهک عه يشاشان، عيشا خان، عه يشا نا
ئوسمان، عه يشانا عه لي، عيشانا کورد، خواندنا خو تا
قوناغا سه ره تايي ل ديار بەکري بداوي ئينايه بابي وي
ل شهري جيهانيي دووي هاتيه شهيد کرن عه يشاشان
خویشکا مەزن بوو ژ هژمارا خيزانا پيک دهات ژ دهیکا وي
ئەليف خان و دوو خویشکيت ژ وي بجوويک تر
ژ بەرلاوازي باري وان يي باوري نان دمالا خوڤه جيدکرن
و دفوتن دا پيوستيين ژيانا روزانه دابين بکەن، هه ر دژيي
بجوويکاتي هه ز و فيان هه بوون ژبو گوتنا سترانا بەلئ ئەف
چەنده يا قەدهغه بوو دناف کومه لگه ها کوردي و

لژير فشارين جفاكي ژيانا هه فژينيني دگه ل که سه کی
دانه مه ر پيک هينا و يي خيزاندار بوو ولژير ژيانا سه خت
عه يشاشان دره فیت دگه ل کجا خو يا بجوويک و دجيته
عنتابي ل سالا 1961 پشتي کجا وي يا بجوويک ئەمري
خودي دکه ت بەرهف استنبولي دجيت و لويري سترانا
دبيژيت و دوو سترانيت کوردي تومار دکه ت و دبیتە
ئەگه ري بەرنياسينيا وي و چەندين جارن گه ف لي هاتينه
کرن کو سترانا بکوردي نه بيژيت بەلئ يا بەر دهوام بوو و
ژ ئەگه ري روويدانه کا تيروورکنا وي ژلايي تورکه که کی
شوفيني کو لسەر ده بي شانويي و ده مي ستران بکوردي
دگوتن کيرەک ل عه يشا شاني دده ت و ژ ئەکه ري ئەگي
روويداني استنبولي بجهه ده لیت و بەرهف ئەلمانیا دجيت
لسالا 1972 و چەندين ئاهه نگا بە شدار دبیت و ناف و
دهنگي وي بەر بە لاق دبیت (عمر، 2020، ص1-
3)، عه يشاشان بەرهف ئيراقی ده يت و چەندين سترانا ل
ئيزگي بە غدا تومار دکه ت دگه ل هونه رمه ندین مەزن وهکی
محمه د عارف جزيري و گولبهار و ره سول گه ردي و عيسا
بهرواري و چەندين هونه رمه ندین دی بەلئ ل ژير چوند
فشاره کين سياسي به ره چ وهلاتي تورکی دجيت و ژ
ئەگه ري ئيشه کا گران ل سالا 1997 ل استنبولي گيانی خو
ژ ده ست دده ت (نبو، 2022، ص3).

نه سرين عومه ر ئوسمان (1922-1992):

هونه رمه ندا نافدار نه سرين عومه ر يا نافدار ب نه سرين
شيروان ل باژيري زاخو ژدايک بوويه ل سالا 1922 مالباتا
وي ژ باکوري کوردستاني بەرهف زاخو هاتبوون و ل ويري
ئاکنجيبوون، هه ر ژ ده ستپيکا ژيانا خو نه سريني هه ز و
فيان هه ببون ژبو گوتنا سترانين کوردي و چەندين ستران
ژ هوزانين هوزانقانين مەزن وهک جه گه ر خووين و حافظ
ماييي و شيخ سه لام و چەندين هونه رمه ندین مەزن گوتينه
، کو دهاتنه بە لاقکرن ل ئيزگي کوردي ل بە غدا بەلئ

هونه‌رمه‌ند ئاسلیکا قادر(1946-):

هونه‌رمه‌ندا نافدار ئاسلیکا ل سالا 1946 ل کوردین قفقاسیا ژدایک بوویه هەر ژ زاروکینیا خو هه‌ز وچیان هه‌بوون ژبو گوتنا سترانیین فلکورین کوردی و وه‌کی یا دیار ئەڤ چه‌نده کاره‌کی نەرازیبوونا چڤاکی کوردی بوو نه‌خاسمه ل سه‌رده‌می بوری وچه‌ندین جاران هه‌ول دایه سترانا بییت به‌لی ریگری دزور بوون دریکا هونه‌ری وئ ئاسلیکا ژيانا هه‌ڤزینی پیکدهینیت به‌لی هەر د ژیه‌کی ئیکجار بجیک دژيانا وانا هه‌ڤزینی هه‌ڤزینی وئ ژيانا خو ژده‌ست دده‌ت و دجیتته به‌ر دلوفانیا خودی هەر ژبه‌ر ئەڤی چه‌ندی باری ئاسلیکا بی دهرونی و بی نابوره پتر ئالوز دبیت سه‌راه‌ی ئەڤی ژيانا سه‌خت و دژوار ده‌ست ژهونه‌ری خو نه‌به‌ردایه

وستران کوتینه وگه‌له‌ک جاران ستران بده‌نگی وئ هاتینه گوهدان ل ئیزگی کوردی وناقادار ترین سترانیین وئ ژ هوزاننا هوزانقان (مه‌جید سلیمان) کو ل کازاخستانی دژیا بناڤی (وه‌لاتی) مه‌ کوردستانه‌) کو ل ئیزگی یریفانی هاتیه به‌لافکر(الصویرکی، 2019، ص 2).

هونه‌رمه‌ند فوزیه محهمه‌د (1944-1992):

هونه‌رمه‌ندا نافدار فه‌وزیا محهمه‌د ل سالا 1944 ل گوندی کوچناز ل کوردستانا باکور ژدایک بوویه ژ خیزانه‌کا نافدار بوو پشتی شه‌ری جیهانی دووی به‌ره‌ف ئیراقی هاتینه و ل ئامیدی ئاکنجی بووینه به‌لی بو ماوه‌کی کورت و به‌ره‌ف پایته‌ختی ئیراقی دجن و ل به‌غدا ئاکنجی دبن، یاهه‌ژی ئامازی یه‌ کو فه‌وزیا دبیتته خویشکا هونه‌رمه‌ندا نافدار گولبه‌هار به‌لی ئەو نافوده‌نگی گولبه‌هاری هه‌ی فه‌وزیا نه‌بوو و ئەگه‌ری ئەڤی چه‌ندی دڤه‌گه‌ریته هندی کو هژمارا سترانیین وئ کیتر بوون ژبه‌رکو ژيانا هه‌ڤزینی پیک دهینیت دگه‌ل بازرگانه‌کی خه‌لکی به‌غدا

وه‌کی هه‌می هونه‌رمه‌ندیین ژن ل سالیین دوماهییا ژبی خو دژبانه‌کا سه‌خت و دژوار ژیا و ل به‌غدا وه‌غه‌را دوماهییا کریه و هەر ل وی باژیری بناخ راسپارتی (عمر، 2020، ص 4).

سوسیکا سمو (1925-1977):

هونه‌رمه‌ندا کورد سوسیکا سمو ل سالا 1925 ل قفقاسیا ژ دایک بوویه هەر دژیا زاروکینی هه‌ز و چیان هه‌بوون ژبوو گوتنا سترانی کوردی و ئەڤ چه‌نده دژی داب و نه‌ریین جڤاکی کوردی بوون و کاری ژ ئەوی نه‌باشتر دژيانا هونه‌رمه‌ندا نافدار سوسیکا ئەو بوو ده‌می بریارداي ژيانا هه‌ڤزینی دگه‌ل که‌سه‌کی ئەرمه‌ن بناڤی (کولیا نفتالینا) پیک بینیت و ئەڤ چه‌نده بوویه ئەگه‌ری دوویر که‌فتنا وئ ژ خیزانا وئ و به‌ره‌ف کومارین سوڤیتی چوویه و ل ویری بووئیکه‌م جار ل سالا 1946 ل ئەرمینیا ل شانویا (فلارمونیا) بو ئیکه‌م جار ستران گوتینه دگه‌ل هه‌ڤزینی خو و ئەڤ چه‌نده بببو ئەگه‌ری به‌لاڤ بوونا نافوده‌نگی وئ و لسالا 1965 ل گوره‌پانا سوور ل وه‌لاتی ئەرمینیا چه‌ندین ستران گوتینه، سترانییژا نافدار سوسیکا سترانیین فلکور کوردی گوتینه و وه‌کی سه‌رچاوه ئامازه بهندی دده‌ن کو بوویه ئەگه‌ری پاراستنا چه‌ندین سترانیین فلکورین کوردی و ده‌می ئاهه‌نگه‌یی وئ بره‌نگین ئالایی کوردستانی جلك و به‌ر کرینه به‌رخوو (شیخو، 2016، ص 1) سترانیین سوسیکا سمو ل ئیزگی به‌غدا هاتینه به‌لافکر و به‌لی وه‌کی هەر ئه‌رشیفه‌کی گرنک ل ده‌می داگیرکنا به‌غدا ژلایی هیژین ئەمریکی ل سالا 2003 ئیزگی ده‌نگی کوردی ل به‌غدا هاتبوو توپبارنکر و چه‌ندین ئەرشیفی ستران و سترانییژا هاتبوونه سووتن (الصویرکی، 2015، ص 43).

-----، مێژووی رادیوی کوردی لبه‌غدا
 1958-1939، بەرگی‌یه‌که‌م، جزمی سیهه‌م
 ،هه‌ولێر، 2014
 باکوری، گوران‌بیبیژنه‌مره‌کان، به‌شی
 یه‌که‌م، ئاراس، هه‌ولێر، 2001.
 انور کاراها، في الفن الكردي هناك امراه منسيه الماس خان
 24/شباگ، 2008، nefel.com.
 جمال برواری، ئەزو مایکرووفوندهوک، 2015.

-----، في ژکری مرور پلاپ و پیمانون سنه علی تاسیس
 الاژاعه الكردیه في بغداد، sema kurd.

-----، التاخي تستۆکر الاژاعه الكردیه في بغداد في
 ژکارها السابعة والسبعين، العدد 31، 2016/1/7056.
 _____ عمالقه الادب والفن الكردي والاژاعه
 الكردیه، وکاله حمورابی الاخباریه .

حسن نبو، الاژاعه الكردیه في بغداد و دورها في توبييق الاغانی
 الكردیه، ملاحق 21/7/2022.

ریبوار خالد، الژکری 41 لرحیل الفنان الکبیر علی مردان
 ، موقع کرکوک الانعلی الانترنت.

سمیره علی مندی، سیره وکاتب، samira.mandireg.er.
 سندس حسین علی، نساء في تاريخ اژاعه بغداد القديمه و
 برامجها، ملاحق، 2019.

سیروان بابان، الاژاعه الكردیه صوت وتاریخ اسکت عام
 2003، وکاله حمورابی الاخباریه ، 2021/3/23.

ره‌زا شوان، دوو خوشکی کوردی جووله‌که‌ی گوانن‌بیبیژ له
 یادکراو، 2023/6/24.

شادان تحسین، مریم خان سیده الغناء
 الكردي، خدنک، 2022.

محمد سلیم برواری، الفنانه الماس خان المگریات الكرديات
 شخصیات من الژاکره الكردیه ، رابگه ادباء الشام.

_____, شخصیات من الژاکره الكردیه
 نشائتهادورها، الحوار المتمدن، العدد 29، 2013/1/3987.

و موژیلی ژيانا ده‌یکینیی دبیت و هند دەم نه‌بوویه بکاری
 هونەری موژیل بیت نه‌خاسمه سترانییت کوردی به‌للی
 کجا وی ئەوا بنافی غەزوا خالدی بوویه وهکی دهیکا خو
 هونەرمەندەکا نافدار ، به‌لی پشتی بورینا چه‌ندین سالا
 کارئ هونەری بجه هیلایه ولسالا 1992 دجیتە
 بەردلوفاڤانیا خودئ مەزن و ل بەغدا بخاک هاته راسپاندن)
 محەمەدب3، ج3، ل471)) .

دوماهیک

ژنا کورد پیخه‌مه‌تی گه‌هشتنا ئارمتنجییت خو بشیوه‌کی
 جوان و دروست و ژبو گه‌هاندنا نامه‌کی ل ژيانا خو هه‌رده‌م
 پیکولین به‌ردوام و زه‌حمت و رهنجه‌کا مەزن دیتیه د درێژیا
 مێژوویدا نه‌خاسمه ئەگەر ئەو نامه نه یا گونجایی سه‌رده‌می
 وئ بیت که‌ر چه‌ندا دروست و بی ژبان بیت به‌لی لئانیرینا
 چفاکئ کوردی بو وان ئارمانجین وئ که‌به‌ک جارن ئەو
 ئیشادنیه به‌می شیوان چ بشیوه‌کی راسته‌خوو بیت یان
 بشیوه‌کی گیانی بیت لئ ئەفی ژنا کورد دەست ژخباتا خو
 نه‌به‌ردایه و یا به‌ردوام بوو لسه‌ر خه‌باتا خو و ئەف فه‌کولینه
 باسیی وی خه‌باتئ کریه ئەوا د بیژنی! خباتا ره‌وشنه‌بیری
 وکار کرن د دام و ده‌ژگه‌هه‌کی ئیکجار نوی و سه‌رده‌مانه
 جناف چفاکه‌کی بچافه‌کی نه‌خوش سه‌حکریه ئەفی کاری
 له‌ورا ئەف فه‌کولینه لسه‌ر رولی وایه و دیاریه هه‌ر ژبو وایه .

سه‌رجاوو ژێدەر:

ا- پەرتووک و روژنامه

بابئ لالو کمال روؤف محەمەد، مێژووی رادیوی کوردی لبه‌غدا
 1958-1939، بەرگی‌یه‌که‌م ، جزمی ئیکه‌م ، هه‌ولێر
 ، 2014،

-----، مێژووی رادیوی کوردی لبه‌غدا
 1958-1939، بەرگی‌یه‌که‌م ، جزمی دووهم ، هه‌ولێر ، 2014

- ادهم شیخو، سوسکا سمو اول مغنیه کوردیه فی مسارح الاتحاد السوفیتی، جیایی کورمنج، 2016/3/20.
- محمد امین الصویرکی، الاکرد فی الاتحاد السوفیتی، بیروت، 2015،
- _____، شخصیات کردیه فی جمهوریه ارمنینا السوفیتی، 2019/11/19، سما کورد.
- لیلی قمر، المعنیه مریم خان، جریده یکیتی، العدد 2، 2022/11/301.
- نارین عمر، الفنانه عیششان انینن الغناء الکردی 1938-1996، مجله افشین، 2020/11/13.
- _____، نسرین شیروانی حیاتها الاجتماعیه، مجله افشین 2020/11/20.
- _____، الفنانات الکردیات شموع احتترقت لتنیروا دروب الفن الکردی، مجله افشین 2015/6/12.
- کاکشار، الفنانه کلپهار، موقع لالش، القسم الکردی، <re.lalish>.
- هوزان امین، فلتنژکر مبدعتنا الفنانه کلپهار 1932-2010، جریده التاخی العدد، 3، 2014/3/6798.
- وسام فاجل راجی، تاریخ الاذاعات الکردیه، المرجع الکترونی للمعلومات.
- وصفی حسن ردینی، رادیووتلفزیونیت کوردی 1939-2003، دهوک، 2011.
- هوشیار محمه مه د ئه مین کوی، ئیزگی رادیوی کوردیه غدا و چه ند بیره وه ریه ک، گوفاری که کوت، ژماره 6، 2021/11/8.
- ب چافیکه فتن**
- چافیکه فتن دگهل ماموستا ماجیدا محمه د ل دهوکی رییکه فتی 2023/2/2
- چافیکه فتن دگهل ماموستا جه مال برواری 2023/1/9.
- چافیکه فتن دگهل ماموستا مه حموود بنتهوی، 2023/1/10.
- چافیکه فتن دگهل ماموستا محمه د صالح عه بدولکه ریم به رزنجی، 2023/2/5.
- چافیکه فتن دگهل ماموستا محمه د سه لیم سواری، 2022/21/28.